

GYULAI ÉVA

Anser et Aquarius

Bocatus hexastichonja Mágocsy Ferenchez és Alaghy Ferenchez

Hexasticha

Kulcsár Péter (1934–2013) egész munkásságát összefoglaló, illetve inkább végigkísérő bibliográfiájában Johannes Bocatusnak kivételesen gazdag szócikket szentelt, számos művét, köztük az 1599-ben kiadott *Hungaris*¹ több versét is felvéve a magyar történelem 1700 előtti irodalmi forrásai közé.² A „Kulcsár-féle történelmi kánon” azonban egyetlen művet sem tartalmaz Bocatus 1612-ben megjelent *Hexasticha votiva*³ című gyűjteményéből, pedig a *Hungaridos libri V* című kötet verseihez hasonlóan a latin hexastichonok is nagyrészt, de nem kizárólagosan, a korabeli felső-magyarországi elit tagjaihoz szólnak; igaz, nem elbeszélő, hanem rövid köszöntő jelleggel. Bár a *Hexasticha* régóta Bocatus hivatkozott műve, sem poétikai, sem művelődés- és politikátörténeti jellegű értelmezése, értékelése ez idáig nem történt meg; a kutatók csak „szemezgetnek” belőle az éppen őket érdeklő személy(ek) szerint, és távolról sem a magyarországi, vagy inkább felső-magyarországi politikai, gazdasági és intellektuális „pressure group” kivételesen gazdag társadalmi tablójaként vizsgálva.

A közel 200 hexastichonban, azaz hatsoros hexameterben írt latin verset műfaja a korabeli alkalmi költemények közé utalja, mégpedig az újévi köszöntések közé.⁴ A versgyűjtemény címe (*Hexasticha votiva, vel STRENA POETICA, ominis boni gratia* = Hatsoros ajánlások, avagy költői jókívánság a következő évre) és a címbe rejtett chronogram (Deo VoLente Erlt MeLIVS = '1612, Isten akaratóból jobb lesz') szerint: a versek címzettjeinek szóló újévi üdvözlés és jókívánság az 1612. évre. A cím kifejezései (*votiva* 'felajánlott, kívánt'; *strena* 'kedvező előjel'; *omen bonum* 'szerencsekívánság') egyértelműen újévi jókívánságok, vagyis az egész kötetet a kora újkorban egyre divatosabbá váló újévi köszöntésnek tekinthetjük. Egy év múlva, 1613-ban például Marussi András, a Szepesi

* A szerző a Miskolci Egyetem BTK Történettudományi Intézetének oktatója. Elhangzott a 2015. január 21-én az MTA Miskolci Területi Bizottsága székházában rendezett Kulcsár Péter-émlékkonferencián.

1 M. Ioannis BOCATHI *poetae laureati caesarei Hungaridos libri poematum*, V, Bartphae excudebat Iacobus Klöss, 1599 (RMK II 287; RMNY 816).

2 *Inventarium de operibus litterariis ad res Hungaricas pertinentibus ab initiis usque ad annum 1700: A magyar történelmi irodalom lelőhelyjegyzéke a kezdetektől 1700-ig*, composuit KULCSÁR Péter, Bp., Balassi, 2003, 73–77.

3 Johannes BOCATIUS, *Hexasticha votiva vel strenna poetica ominis boni gratia*, Bartphae excudebat Iacobus Klöz, [1612] (RMNY 1029; a továbbiakban: BOCATIUS, *Hexasticha*).

4 Az alkalmi költeményekről bővebben: HELTAI János, *Műfajok és művek a XVII. század magyarországi könyvkiadásában (1601–1655)*, Bp., OSZK–Universitas, 2008 (Res Libraria, 2), 257–265, különösen: 259.

Kamara nagyszőlősi harmincadosa (aki 1614-től már a Szepesi Kamara perceptora) jelentet meg egy egész füzetet tele Forgách Zsigmond kassai főkapitánynak és családjának szóló újévi jókívánásokkal.⁵ A német polgári kultúrából átvett újévi köszöntés éppen ebben az időben lesz egyre népszerűbb Magyarországon is, több hasonlót ismerünk, nem csodálkozhatunk, hogy a kassai Johann Bock is felsorakozik az alkalmi versírók közé. Bár a címzettek egy része Bocatius patrónusa, felettese, segítője, és a legtöbb vers a költő hálájának is kifejezője, a hatsoros költemények mégsem tekinthetők panegyrisnek,⁶ nemcsak rövidségük, hanem kifejezett alkalmiságuk, azaz az újévi köszöntés miatt sem, egyébként jókívánással csak azt keresi fel az ember, akinek valamiféle hálával is tartozik. Hogy a nyomtatványt valóban újévi ajándéknak szánta Bocatius, az is igazolja, hogy a kassai tanács, támogatván a *Hexasticha votiva* megjelentetését, 1612. január 28-án 3 aranyat, 6 Ft és 30 dénár értékben utal ki a szerzőnek „zur verehrung”, azaz tiszteletdíjként.⁷ A *Hexasticha* szinte pontosan egy évvel azután jelent meg, hogy Bocatius, megszabadulván prágai fogságából, visszatért Kassára. A társadalommal való viszonyában meghatározó lehetett az időben igen közeli rabság élménye, emléke és motivációja, így a szabadulását elősegítők iránti hálája is, s ez a gyűjtemény címzettjeinek körét is jórészt meghatározhatta, a *Hexasticha votivát* mégsem tekinthetjük csupán „hálaadó” nyomtatványnak. Bocatius nem először ad ki újévi köszöntést, már 1598-ban, eperjesi tanítóként önálló nyomtatványban köszönti pártfogóit az újév alkalmából.⁸

A Bocatius-hexastichonok ugyanakkor epigrammák is, a szokásos két- vagy négy-soros forma helyett valamennyire bővebb tartalommal és terjedelemmel, sok vers ugyanis nincs híján az allúzióknak, sőt csattanónak sem. A hatsoros versek legtöbb darabját két latin mottó és egy medalionba szerkesztett képecske kíséri, a mottókat függőlegesen szedték a képek köré, így a vers címével együtt, amely a címzett nevét és titulussát tartalmazza, egyfajta képvers jött létre. Ezt a formát (cím és a mottók mint *inscriptio*, a képecske mint *pictura*, s hexastichon mint *subscriptio*) a kutatás egyértelműen emblémának tekinti,⁹ azaz a képeknek a szöveggel majdnem azonos szerepük van a vers morális tartalmának és üzenetének közvetítésében. Ez még akkor is igaz, ha a *Hexasticha* fametszetes illusztrációinak egy része nem a nyomtatványhoz készült, a bártfai Klöss nyomda ezeket más kiadványaiban is felhasználta. Egy részük a planétáskönyvekből került át, zodiákus jegyek a csíziókból,¹⁰ az állatképeket azonban,

5 GYULAI Éva, *Hinni, Pegase! (Marussi Andras költő saját címeréről írt versei, 1613–1628)* = *Bibliotheca et Universitas: Tanulmányok a hatvanéves Heltai János tiszteletére*, szerk. KECSKEMÉTI GÁBOR, TASI RÉKA, Miskolc, Miskolci Egyetem BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, 2011, 209–240. Itt: 211–212.

6 Kees TESZELSZKY, *Szenci Molnár Albert elveszettnek hitt Igaz Vallás portréja (1606): avagy holland–flamand–magyar szellemi kapcsolatok a kora újkorban*, Bp., ELTE BTK Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszéke–Transsylvania Emlékeiért Tudományos Egyesület, 2014, 67.

7 MKSz, 9(1901), 65.

8 RMNY 818.

9 KNAPP Éva, TÜSKÉS GÁBOR, *Emblematics in Hungary: A Study of the History of Symbolic Representation in Renaissance and Baroque Literature*, Tübingen, Niemeyer, 2003 (Frühe Neuzeit, 86), 76.

10 BORSA Gedeon, *A magyar csízió kialakulásának története*, Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1(1974–1975), (Könyvtörténeti és Művelődéstörténeti Tanulmányok, 3), 265–347, itt: 314–316.

úgy tűnik, itt használta először a nyomda. Talán ezeket éppen Bocatius rendelte meg, hogy mint *picturák* a verses emblémák részei legyenek, ennek eldöntése további kutatás feladata lesz.

Bocatius újévi jókívánóságait első renden Thurzó György nádornak ajánlja a nyomtatvány címlapján,¹¹ az első hexastichon viszont II. Mátyás királyhoz, a második pedig ismét Thurzó Györgyhez szól,¹² amit nem csodálhatunk, hiszen Thurzó, amellet, hogy a Magyar Királyság második embere, Bocatius vallásának, az evangélikus vallásnak is legelső híve és legfőbb támogatója. A nyomtatvány személyességéhez nem férhet kétség, hiszen a király és az (evangélikus) nádor után egy katolikus főpap, egyben kancellár következik, Lépes Bálint, aki prágai követségét felhasználva, követtársával, Bocsnják Tamás füleki kapitánnyal együtt próbált a börtönben sýnlődő Bocatiuson segíteni.¹³ Bocatius Lépeshez szóló hexastichonjában megörökíti, hogy – az öt Prágába követő – felesége nem lehet elég hálás a püspöknek, amiért minden követ megmozgatott a császár börtönében raboskodó férjéért; ezért Bocatius fogadalmi ajándékként egy Kisjézust (*Iesulum*) ajánl fel a püspökért; illetve, más értelmezéssel: egy Jézuskát ad újévi ajándéknak.¹⁴ Az evangélikus Bocatius nem véletlenül választhatja éppen ezt az offert, hiszen Lépes Bálint (és talán maga Bocatius is) prágai tartózkodása alatt bizonyosan felkereste a Prágai Kis Jézust a Mala Strana karmelita templomában. A költő másoknak is köszönetet mond versciklusában, akik segítettek Prágában, így Pieter Brederode holland követnek is.¹⁵ Különösen megható az a vers, amelyet Zsófiának, a prágai vár Szent György-konventje apátnőjének címzett, akinek jóvoltából prágai bebörtönzése alatt megmenekült az éhhaláltól, és akit egyenesen második Szent Erzsébetnek nevez.¹⁶ A cseh lovagi családba született Žofie Albínka z Helfenburku (Sophie Albin von Helfenburg, 1562/63–1653), Albin Tamás olmützi érsek húga, 1600-tól haláláig volt a prágai vár Szent Györgyről elnevezett bencés apátságának főnöknője.¹⁷ Talán katolikus segítői miatt is terjedhetett az a hír Bocatiusról, hogy Prágában katolizált.

11 Distributa ac principaliter D. D. consecrata reg. Hung. PALATINO ILIVSTR. COM. AC DOMINO DN. GEORGIO THURZO de Bethlenfalva, Com. Arvensi, ejusdemque Com. Comiti perpetuo Sacr. Regiae Mttis Consiliario etc. ab IOANNE BOCATIO.

12 Thurzó György és Bocatius kapcsolatához vö. Helena SAKTOROVÁ, *Osobnost' Juraja Thurza v spektre autorských dedikácií = Thurzovci a ich historický význam*, ed. Tünde LENGYELOVÁ, Bratislava, Spoločnosť Pro Historia, 2012, 217–226, itt: 217–219.

13 BOCATIUS János, *Öt év börtönben (1606–1610)*, Bp., Európa, 1985, 93.

14 „Dilaudare nequit mea te satis uxor, ut omnem / Propter me lapidem moveris, alte pater. / Nequidquam ut morit tam prona, benigna voluntas, / Non hos versuculos, non mereatur preceis? / Dii pro me referant, Antistitum adorea, grates; / Iesulum ego strennam consecro id ergo tibi.” BOCATIUS, *Hexasticha*, i. m., f. A2v.

15 TESZELSZKY, i. m., 67.

16 „Sophiae N. Abbatissae in Arce Pragensi ad S. Georg. / Salve, inopum mater, Benefactrix optima salve: / Quod Famis evasi funera, Virgo, tuum est. / Me binos ultra pavisti, nil meritum, annos, / Captivo aut micam tunc ubi nemo daret. / Te gratius celebrabo. DEI o pia Filia fias; / Sponsa Redemptoris, altera Elisa, mei.” BOCATIUS, *Hexasticha*, i. m., f. C3v.

17 Anna KUBÍKOVÁ, *Rodina a potomci rožmberského kancléře Václava Albína z Helfenburka*, Rodopisná Revue, 1(2000), 1–3.

Már a címlap bibliai mottója köszöntés és jókívánság: *I. Timoth: 2. vers I. et 2. / Ante omnia fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro Regibus, et omnibus in eminentia constitutis, ut placidam et quietam vitam degamus etc.* (Mindenekelőtt arra kérlek, végezzetek imát, könyörgést, esedezést és hálaadást minden emberért, a királyokért és az összes elöljárókért, hogy békés, nyugodt életet élhessünk, szentségben és tisztességben. 1Tim, 2 [Károli]). Feltűnő, hogy a Timóteus-levél a jókívánságokkal kapcsolatban a királyokat és előkelőket hangsúlyozza, nem lehet véletlen, hogy Bocatius ezt a locust választotta, amikor kora és közvetlen, illetve tágabb társadalmi környezete előkelőit köszönti az új év alkalmából.

Alaghy Ferenc (†1612)

Bocatius hatsorosainak számos címzettje közé bekerült Felső-Magyarország két ismert birtokosa és politikusa, hadura, Alaghy Ferenc (1565 k.–1612. nov. 21.) és Mágocsy Ferenc (1582. nov. 30.–Vizsoly, 1611. szept.) is, akik nemcsak kortársak, névrokonok, hanem rokonok is voltak. A rokoni kapcsolat alapját Mágocsy Gáspár (?–1587) gyulai, majd egri főkapitány, Torna és Munkács ura, az 1570-es évek elejétől báró¹⁸ és főispán vetette meg barátjával, Alaghy János (1523 k.–1567) nagyhatalmú és kivételes vagyont felhalmozott felső-magyarországi birtokossal, akinek testamentáriusa is volt. Mágocsy ugyanis elhalt barátja árváját, gyámleányát, Alaghy Juditot (†1591) hozzáadta unokaöccséhez, Mágocsy Andráshoz (1565–1586). Alaghy Ferenc unokaöccse volt a saját fiát kiskorában elvesztett Alaghy Jánosnak, Mágocsy Ferenc pedig fia Mágocsy Gáspár unokaöccsének és örökösének, a Wittenbergben tanult Andrásnak; így Mágocsy Ferencet közel 20 év, egy szűk nemzedék választotta el anyja unokatestvérétől, másodfokú nagybátyjától, Alaghy Ferenctől, haláluk azonban egy szűk év alatt következett be, ráadásul a fiatalabb rokon távozott előbb az élők sorából. Ez a családi kapcsolat – a magyar nemesség és arisztokrácia legjobb hagyományai szerint – a birtokperekben is manifesztálódott, így a nagybáty és unokaöcs neve – a Bocatius-gyűjtemény mellett – a bécsi béke szövegébe is együttesen került be, mégpedig a regéci vár és a hozzá tartozó hegyaljai uradalom birtokosai közötti megbékélés miatt. Egy dologban azonban feltétlenül párba állíthatjuk őket: nem hagytak maguk után örökösöt, ami túl a személyes veszteségen a főúri családok tekintetében fontos egzisztenciális, sőt társadalmi kérdés.

18 PÁLFFY Géza, *Utak az arisztokráciába: Bárói címszerzők a 16. századi Magyar Királyságban = Arisztokrata életpályák és életviszonyok*, szerk. PAPP Klára, PÜSKI Levente, Debrecen, Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, 2009 (Speculum Historiae Debreceniense, 4), 9–24, itt: 20.

A Mágocsy és Alaghy család rokoni kapcsolatai

Mágocsy Gáspár báró (†1587)	Alaghy János (†1567)	
unokaöccse Mágocsy András (†1586)	leánya Alaghy Judit (†1591)	unokaöccse Alaghy Ferenc báró (1565–1612) katolikus
fiuk Mágocsy Ferenc (1582–1611) református		
felesége: Dersffy Orsolya (†1618)		felesége: Prépostváry Sára (†1635)

Az Alaghy és Mágocsy család, hasonlóan több korabeli nemesi és főúri családhoz, az árvák, gyámatyák, unokatestvérek famíliája, a családban a legtöbb gyermek egyik vagy mindkét szülője nélkül nő fel, így Mágocsy Ferenc és másod-unokabátyja, Alaghy Ferenc is. Alaghy János fivérének, Alaghy Debreceni Györgynek, valamint Várdai Fruzsina fiának, Bekényi Alaghy Ferencnek¹⁹ a születési évét nem ismerjük, 1578-ban már a bécsi jezsuita gimnázium grammatikai osztályának tanulója, miután már Patakon is járt, így 1565 körül születhetett, és nagybátyja, az 1567-ben meghalt Alaghy János már nem lehetett a gyámja. Alaghy Ferenc katonai pályán indul el, majd 1590-től, 35–40 éves kora körül, katonai pályafutását megszakítva, és egy tragikus körülmények között véget ért házasságot követően, a birtokosi életpálya és egy új egzisztencia felépítése felé fordul, majd az unokanővérével, Bekényi Alaghy Judittal és második férjével, Rákóczi Zsigmonddal folytatott pereivel és kiegyezésével sikeresen szerzi meg ősi jussának egy részét. Új életszakaszában éppen az a rezidencia lesz az övé, amelyet még unokanővérének első férje, Mágocsy András kezdett építeni 1581-ben nagybátyja, Mágocsy Gáspár báró (†1587) segítségével. Pácin egyébként eredetileg Alaghy-birtok volt, védett helyen, a Bodroglközben, de közel a Hegyaljához, kis uradalom is tartozott hozzá. Mindezt a kastély bejárata fölött is megörökítették 1581-ben, a feliraton a magyar nyelvű felirat mellett Szirmay Antal a 19. század elején még látta a Mágocsy-jelmondatot is: CONSILIO, CORDE, MANU.²⁰ A birtokba vétel szimbólumaként Alaghy Ferenc új ajtókeretet készíttetett 1591-ben, amelynek kőkeretén elhelyezte címerét és a bencés kolostorok és templomok bejáratáról jól ismert feliratot (*Pax intrantibus, salus*

19 Alaghy Ferencről bővebben: SZABÓ András, *Alaghy Ferenc és Menyhért, Pácin birtokosai (1590–1631)*, Széphalom, 7(1995), 11–16.

20 „§ 301. Páczin pagus Ungaricus, romano Catholicae religionis [...] Castellum nobile Magóchiani hic erexerunt, cuius porta sequentem inscriptionem ostendit: Deo propitio seruatore, aedificium hoc suspiciis felicibus Magnifici Domini Gasparis Magóchy patruis sui, Andreas Magóczy F. F. anno 1581. G. M. A. M. Subnexum est insigne siue scutum militare erectum in quo vir Hungarus stat, dextra manu cor ardens offerens, cum inscriptione: *Consilio, corde, manu*. Supereminet cassis craticulata corona decora, ex qua prominent duae alae aquilanae. In circumferencia haec leguntur: Bátorságos az Istent félni, / Veszedelmes vele nem élni.” Antonius SZIRMAY, *Notitia topographica, politica Comitatus Zempleniensis*, edita industria Martini Georgii KOVACHICH, Buda, Regia Universitas Pestana, 1803, 294–296.

exeuntibus), illetve egy Vergilius-idézetet²¹ is (*Non omnia possumus omnes*).²² A szemlődökköre vésett latin feliratok nem hagynak kétséget Alaghy műveltsége felől, tudjuk, hogy egyik gyámja, a Szepesi Kamara prefektusa (1585–1598) és a korabeli irodalmi élet egyik támogatója, a katolikus Melith István taníttatja a bécsi jezsuitáknál, és, hogy Alaghy Ferenc maga is katolikus vallású.

A pácini kastély és uradalom birtokosaként a tizenöt éves háború kezdeti szakaszában egy időre visszatér a hadviseléshez, számos hadjáratban részt vesz, de a század végére végleg felhagy a katonáskodással. Hadi szolgálata egyébként második házasságához is hozzásegíthette, hiszen egykori kapitánya, az 1589-ben báróságra emelt lokácsi Prépostváry Bálint várkapitány, 1596-ban kassai főkapitány leányát, Prépostváry Sárát veszi el 1594-ben. Kérdés, hogy a Szatmárban birtokos református Prépostváry családból jövő feleségét ő térítette-e át a katolikus vallásra, de tény, hogy az Alaghy házaspár a 17. század elején ferences szerzeteseket, illetve jezsuita missziót fogad pácini kastélyában, és egyéb módon is igyekszik birtoka református jobbágyait áttéríteni. Prépostváry Sára (†1635), aki jó két évtizeddel túléli a férjét, szatmári birtokán, remeteszegi kastélyában is vendégül lát egy jezsuita pátert,²³ sőt özvegyként, 1631-ben bort küld a krakkói jezsuitáknak.²⁴

Alaghy Ferencet katonai szolgálata, katolicizmusa a király feltétlen hívévé teszi, de a Habsburg-kormányzat is hálás neki, igaz, egyelőre még várat magára a főrendbe való beemelése, de az *egregius* titulussal illetett Alaghyt 1603-ban, amikor a nagykorúságot elérte Mágocsy Ferencsel és annak féltestvérével, Rákóczi Erzsébettel valamelyest egyezségekre jut örökségét illetően, a király kivételes adományban részesíti: pallosjogot nyer 3 vármegyében fekvő birtokaira.²⁵ Bizonyára sokat lendített vitézlő Alaghy Ferenc presztízsén, hogy 1604-ben a Szepesi Kamarát kiségitette 4000 forinttal, amely összegért a király egykori híve, a Báthori Zsigmond fejedelemhez pártolt Palaticz György Szabolcs vármegyei birtokait adta neki zálogba,²⁶ ennek ellenére főrendisége még vá-

21 VERGILIUS, *Eclgae*, VIII, 63.

22 „F(ranciscus) A(laghy) 1591 / PAX INTRAN/TIBVS SALVS / EXEV/NTIBVS / NON O/MNIA / POSSVMVS / OMNES”. GYULAI Éva, *A pácini kastély* Urak és szolgák a kora újkori északkelet-magyarországi kastélyokban c. *állandó kiállításának tablószövegei*, Történelem és Muzeológia: Miskolci Internetes Folyóirat, 1(2014)/1, 156–188, itt: 156–158.

23 GYULAI Éva, *A sárospataki jezsuiták és a hegyaljai plébániák a 17. század második felében = Katolikus megújulás Északkelet-Magyarországon: Művelődéstörténeti konferencia a jezsuita rend sárospataki megtelepedésének 350. évfordulója alkalmából. Sárospatak, 2013. okt. 3–4.*, szerk. SZABÓ Irén, Sárospatak, Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény, 2014, 110–146. Itt: 111–112.

24 PETNEKI Áron, *Magyar bor lengyel pohárban*, Rubiconline, 2016/9, http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/magyar_bor_lengyel_poharban/ (2017.03.30).

25 I. Rudolf, Prága, 1603. aug. 19. *Libri Regii – Király Könyvek 1527–1918: DVD-ROM*, összeáll. Vissi Zsuzsanna, TROSTOVSKY Gabriella, NÉMETH István, TUZA Csilla, CSAVLEK Judit, MAGYARI Gabriella, NÉMETH György, Bp., Arcanum–MOL, 2006 (a továbbiakban: KK DVD), № 5.210 (MNL OL A 57 5. kötet, 613–614).

26 „Egregius Franciscus Alaghy de Beken ad urgentissimas confiniorum Partium Regni nostri Hungariae Superiorum necessitates ad nostram benignam requisitionem nobis ad manus Camerae nostrae Scepusiensis quatuor florenorum Hungaricalium millia obedienter mutuo dederit. Ideo nos de rehabicione praefatae summae [...] totales portiones possessionarias egregii Georgii Palaticz et Elizabethae Serey consortis eius [...] in Comitatu Zabolcz [...] inscripsimus.” I. Rudolf, Prága, 1604. máj. 5. KK DVD № 5.237 (MNL OL A 57 5. kötet, 663–664).

rat magára, 1604-ben az országgyűlésre meghívott nemesi elit körében az *egregiusok* között találjuk a nevét.²⁷ Katonai érdemeit végül 1604-ben egy artisztikus címerbővítő oklevélben ismeri el az uralkodó, tételesen felsorolva azokat a hadjáratokat, várostromokat, amelyekben az előkelő, katonáskodó családból származó Alaghy, aki bölcsészeti tanulmányait követően választotta a katonai pályát, jól vitézkedett. Megemlíti a szabatkai (zabari) és füleki vár bevételét (1593), illetve Hatvan ostromát és a váradi vár elleni török támadást, sőt részt vett a mezőkeresztesi csatában is.²⁸ Az armális a címerszimbolikát is felhasználja Alaghy vitézi és morális kiválóságának illusztrálására: a fehér liliumok Alaghy őseitől örökölt nemességének fényét és lelki ragyogását fejezik ki, a nyílvevesszőkeget markoló vad farkas pedig a török elleni háborúban tanúsított bátorságát idézi.²⁹

Alaghy sorsában a Bocskai-felkelés és a fejedelem kassai berendezkedése teljesen új szituációt eredményezett. Felső-magyarországi birtokosként kénytelen Bocskai István hívének szegődni, bár vallása és aulikus beállítottsága miatt, a fejedelemtől elnyert tanácsosi címe ellenére, idegen Bocskai udvarában. Az erdélyi jezsuita rendtartomány 1606. évi jelentésében leírt történet jól jellemzi Alaghy ingatag helyzetét: amikor Giovanni Argenti, az erdélyi rendtartomány viceprovinciálisja 1606 novemberében Kassán felkereste Bocskait, egyik kísérőjének maga Alaghy Ferenc mondta el, hogy azon a napon, amikor a jezsuiták kiutasításának ügyét tárgyalták, Bocskai hívatta: „Mivel a tanácsosom vagy, és esküvel kötelezted el magad nekem, ahogyan én is neked, ezért

27 *Magyar Országgyűlési Emlékek (1602–1604)*, 10, Bp., MTA–Ráth, 1890, 430 (MHH, III/10).

28 „Ortus [...] antiqua et celebri Nobilium Regni istius nostri Hungariae prosapia, cuius utpote maiores et progenitores eximia generis ac virtutis eorum militaris meruisse perhibentur testimonia, tu quoque illorum secutus vestitis, a primis adolescentiae tuae annis, spretis vitiorum illecebris, quibus aetas illa irretiri et corrumpi consuevit, primum exulto liberalibus studiis animo, militari te deinde disciplinae addixisse, in eaque non contemnendo operae pretio facto, durante aperto hoc bello Turcico, diversis expeditionibus generalibus et particularibus interfuisse, atque in expugnatione arcium Zabathka et Fylek in exercitu nostro praesens existens, fidelem ac utilem operam navasse, deinde primae obsidioni Hatuaniensi et postea in conflictu illo cum faeda Tartarorum gente ad Hoszupaly habito, animose militando similiter adfuisse, prout postmodum quoque in illo congressu cum Amurate Turcarum Principe per Reverendissimum ac Serenissimum Principem Maximilianum Archiducem Austriae etc. Generalem ac fratrem nostrum charissimum ad Kerezthes facto, sicut et obsidioni ac eliberationi de manibus hostium Turcarum et praesidii nostri Waradiensis similiter interfuisse, exercitumque nostro coniunctus, contra praefatos hostes nostros infracto animo viriliter pugnasse [...]” I. Rudolf címerbővítő oklevele egregius Alaghy Ferenc és Menyhért részére, Prága, 1604. febr. 15., MNL OL E 148 Fasc. 408 № 32.

29 „Per lilia enim alba nobilitatis tuae splendor, quem a maioribus tuis ac origine trahis, vitae praeterea tuae integritas, animique tui candor et synceritas, quae omnia boni nominis, virtutumque bene gestarum perennis fama concomitatur, belleque exprimentur. Lupus vero ferox animal, cum compressis sagittis ad quaevis adeunda et superanda pericula, animi tui audaciam roburque et generositatem, quam in sequendis ultro hoc belli Turcici tempore Castris exercitus nostri Caesarai et Regii atrocissimisque hostibus nostris Turcis et Tartaris propulsandis et conterendis, animose et viriliter declarasti, egregie denotat. Pro quibus tuis meritis ac virtutibus debita laudis et nunquam interturatae memoriae corona Regia lupi capiti imposita, designatum a nobis reportas remunerationem, cuius posteritatem tuam nequitiam nostro iudicio poenitere debet, sic autem non poenitebit, si tuas virtutes fideleque tuum erga Principes et patriam studium aemulata et imitata fuerit.” *Uo.*

semmit sem hallgathatok el előled, így tudnod kell, hogy ma a pápistákról tanácsko-zunk, és tudom, hogy zavarban lennél, és azt is tudom, hogy ellene szavaznál, de ezt nem teheted meg, így ajánlatosabb, ha ma nem jelensz meg a szenátusban.”³⁰

Nem csodálható, hogy Alaghy Ferenc karrierje Bocskai halála után teljeseedett ki, ami-kor ő és egész Felső-Magyarország visszatért a király hűségére. 1607 február elején, ami-kor Thurzó György és kísérete megjelenik Kassán, és a király nevében átveszi a várost, a királyi biztosok már 1607. február 14-én felesketik Alaghy Ferencet, Hoffmann Györgyöt és Daróczy Andrást a király hűségére tanácsosi minőségben, s a továbbiakban minden ügyben számítanak – mint a helyi viszonyok ismerőinek – tanácsaikra.³¹ 3 hónap múlva, 1607 májusában, közel 50 évesen Alaghy végre a bárói méltóságot is megkapja. A rang-emelésre jogosító oklevélben a király a család hűsége mellett Alaghy Ferencnek mind tu-dományos igényű neveltetését (*ingenue et liberaliter educatum*), mind katonai képzését és pályáját (*honestisque studiis et actionibus ab ipsa juventute*) hangsúlyozza. A bárói oklevél-ben az uralkodó utal Alaghy folyamatban lévő megbízatására is, jelesül: a Bocskai István fejedelemsége utáni visszarendeződés során a királyi biztosok mellett Kassán tanácsadói vagy tanácsosi feladatot lát el (*in Consiliariatu penes Commissarios nostros tunc Cassoviae constitutus*),³² igaz, a királyi tanácsosi címet hivatalosan csak a báróság elnyerése után, 1608. március 5-én kapja meg.³³ 1608-ban a Bocskai-éra után újjászerveződő Szepesi Ka-mara egyik tanácsosa lesz, vagyis végleg bekerül a felső-magyarországi döntéshozók közé, igaz, csak egy rövid időre.³⁴ 1609 decemberében az új uralkodó, II. Mátyás is fize-

30 „Annuae litterae Transylvaniae ab anno 1604 usque ad Annum 1606 exeuntem. [...] Provincia Transylvaniae. Annus 1606. [...] Quam porro caute, ne dicam, nequiter Botskai de nostris tulerit sententiam, docuit Franciscus Alaghi Nobilis Catholicus Botskai Consiliarius, qui narravit Socio Patris Viceprovincialis, Principem eo die, quo Societatis eiectionem conclusit, eum vocasse haecque dixisse: Quia es meus Consiliarius, mihi que sicut ego tibi iureiurando astrictus es, nihil te celare neque possum neque debeo. Scias igitur hodie contra Papistas agendum esse, scio te turbatum iri, tuumque suffragium contrarium futurum, quia tamen nihil efficere poteris, ut, hodie a Senatu abstineas, consultius erit.” *Litterae annuae Societatis Iesu anni 1606. 1607. & 1608. datae de more ex prouinciis ad R. P. N. generalem praepositum, eiusdemque autoritate typis expressae*, Mainz, Joannes Albinus, 1618, 592–593.

31 „Die 14. Februarii. Generosos dominos Georgium Hoffman, Franciscum Alaghy et alterum Franciscum Daruczy, tanquam Consiliarios Suae Maiestatis Caesareae iuramento adstrinximus. eorumque quidem? et praenotati? Domini Andreae Doczy consiliis in omnibus negociis usi sumus.” Thurzó György jelen-tése a királynak, 1607. máj. 9. Közli: BORBÉLY Zoltán, *A Homonnai Drugethek Felső-Magyarországon a 17. század első évtizedeiben: PhD-értekezés*, Eger, Eszterházy Károly Főiskola BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, 2015, 239.

32 „[F]rancisce Alaghy [...] Te enim a puero ingenue et liberaliter educatum honestisque studiis et actionibus ab ipsa juventute tua deditum tam Sacrae Regni nostri Hungariae Corone, quam vero Maiestati nostrae cum alias diversis vicibus pro locorum et temporum exigentia, tum potissimum hoc disturbire tempore cum non vulgari bonorum ac fortunarum tuarum dispendio summaque animi alacritate fideliter constanter servivisse [...] in Consiliariatu penes Commissarios nostros tunc Cassoviae constitutus servire propria nostra experientia benigne cognovimus.” I. Rudolf 1; Prága; 1607. máj. 3. KK DVD № 5.302 (MNL OL A 57 5. kötet, 825–826).

33 I. Rudolf, Prága, 1608. márc. 5. *Uo.*, № 5.317 (MNL OL A 57 5. kötet, 877).

34 FALLENBÜCHL Zoltán, *A Szepesi Kamara tisztviselői a XVII–XVIII. században*, Levéltári Közlemények, 38(1967), 193–236, itt: 58.

tett tanácsosának kreálja.³⁵ Mint a Bocskai-fejedelemség utáni konszolidáció (egyik) első embere és végrehajtója, a frissen bárói rangra emelt és tanácsosi méltósággal, valamint kamarai tanácsosi tisztséggel is felruházott, sőt a regéci uradalomban is megerősített Alaghy 1608-ban a főispáni rangot sem látta már távolinak, ezért a bécsi udvartól kérte, hogy nevezzék ki Szatmár vármegye élére (itt is voltak saját birtokai, nem kis részben a Prépostváry család okán).³⁶ A főispáni hivatalt talán nemcsak annak kivételes presztízse miatt óhajtotta, hanem valódi hatalmi jogosítványai miatt is, az 1607 őszén kirobbant hajdúfelkelés ugyanis számos más tiszántúli és felső-magyarországi birtokoséi mellett az ő jószágait is fenyegette, a hajdúk ellen vezetett királyi hadjáratokban egyébként katonai vezetőként maga is részt vett, közel a 60. életéhez.

Alaghy Ferenc, aki humanista műveltséget szerezvén, végül vitéz katonaként lett ismert, élete végén azonban kamarai tanácsosként és felső-magyarországi politikusként hozott döntéseket a politika országos szintjén, főrangúként még egy fél évtizedet sem élt, súlyos betegségét követően gyermektelenül halt meg 1612 szeptemberében. A felső-magyarországi katolikus elit „panteonjába”, a leleszi premontrei prépostság templomába temeteti felesége, Prépostváry Sára.

Mágocsy Ferenc (†1611)

Bekényi Alaghy Ferenc báró másodfokú unokaöccse, nagyságos Mágocsy Ferenc már közel egy éve halott, amikor anyai nagybátyját Leleszen eltemetik. Karrierjük a családi kapcsolatokon túl többször metszi egymást, mindketten Felső-Magyarország tekintélyes birtokosai, az országgyűlésen is képviselik ezt a régiót, 1608-ban pedig már Alaghy Ferenc báró is a felső-magyarországi főurak (*Partium Regni Hung. Super. comitatus, Magnates*) között foglalhat helyet,³⁷ ott, ahol unokatestvérének fia, nagyságos Mágocsy Ferenc születésénél fogva jogosult, hiszen apja, Mágocsy András nagybátyjától és örökös nélkül elhalt gyámjától, Mágocsy Gáspártól örökölte a főrendiséget. Mágocsy Ferencet, akárcsak korán meghalt apját, birtokosi és politikai karrier várta, és rövid élete alatt sikerült is az egyik legmagasabb rangot, a kassai főkapitányságot elnyernie 1608-ban, e mellett kamarai királyi tanácsos és két vármegye főispánja is lesz.

Hogy mikor született Mágocsy Ferenc, akit 1611-ben november 21-én Szepesi Korotz György gyászversében 30 évesnek mondott, kiderülhet abból az ún. korbizonyítványból, amelyet 1586. november 2-án állíttatott ki Alaghy Judit a gyermekeiről Istvánffy Miklós nádori helytartóval, nem sokkal azután, hogy férjét, Mágocsy Andrást elte-

35 II. Mátyás, Pozsony, 1609. dec. 22. KK DVD № 6.3 (MNL OL A 57 6. kötet, 2–3.)

36 Bécsi Magyar Levéltári Kirendeltség (Ungarische Archivdelegation beim Haus-, Hof- und Staatsarchiv) Bécsi segédletek (a továbbiakban: BMLK Bécsi segédletek), ÖStA HKA Hoffinanz–Ungarn RN. 96. Konv. 1608. júl., fol. 71–81. <https://hungaricana.hu/hu/adatbazisok/leveltari-iratgyujtemeny/becsi-magyar-leveltari-kirendeltség-becsi-segedletek> (2017.03.30).

37 A magyar arisztokrácia családi kapcsolatrendszere a 16–17. században (az OTKA TO47001 sz., 2006–2008 között végzett kutatás, témavezető: Péter Katalin), *Az országgyűlésekre meghívott főrendek (1526–1687)* <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/> (2016.03.31).

mette. Ekkor Gáspár 5 éves 5 hónapos és 2 hetes, Ferenc 4 éves és 1 hetes, Erzsébet 2 éves és 6 hónapos volt,³⁸ azaz a három Mágocsy gyermek születési időpontja 1581. május 19. (Gáspár), 1582. október 18. (Ferenc) és 1584. június 2. (Erzsébet). Mágocsy András alumnusai egyébként 1582. augusztus 28-án Wittenbergben kiadtak egy nyomtatványt, amelyben 3 verssel köszöntik patrónusuk elsőszülöttje, ifj. Mágocsy Gáspár születésnapját;³⁹ azaz a születésnapjok jókívánásokat versbe szedő wittenbergi magyar diákok is úgy tudták, hogy Alaghy Judit és Mágocsy András gyermekei közül Gáspár az elsőszülött.

A két Mágocsy fiú és húguk alig ismerhette az apját, Mágocsy András ugyanis 1586 őszén meghalt, majd 1587-ben gyámjuk, apjuk nagybátyja, a vagyonszerző id. Mágocsy Gáspár is távozott az élők sorából, sőt 1591 nyarán anyjuk, a másodszer Rákóczi Zsigmondhoz férjhez ment (1587) Alaghy Judit is meghalt, és a kis Mágocsy Erzsébetet zsenge korában elragadta a halál, így az alig 10 éves árva fiúk gyámja Rákóczi Zsigmond lett. A két fiú az 1590-es évek második feléig együtt nevelődött, ekkor azonban meghalt ifj. Mágocsy Gáspár is, akinek születésnapját 1582-ben Wittenbergben verssel ünnepelték apja ösztöndíjas diákjai. A továbbra is a református vallásban nevelt Mágocsy Ferenc iskoláztatása kérdéses, nem tudjuk, Rákóczi Zsigmond, akinek jó néhány protestáns ifjú köszönheti peregrinációját, az 1591-től teljesen árva mostohafiát hol és hogyan taníttatta. Tény, hogy az életben maradt Mágocsy-örökös a tizenöt éves háború idején volt kiskorú, amikor gyámja harcolt, ráadásul ismét nősült, és Gerendy Annától született gyermekei is az 1590-es években jöttek a világra. Nem beszélve arról, hogy a Mágocsy-rokonság (nagynénjük, Mágocsy Margit leánya, Kátay Mária Magdolna, briberi Melith István felesége) 1591-ben perrel támadta meg Rákóczit mostohafiainak id. Mágocsy Gáspártól (†1587) járó öröksége miatt,⁴⁰ végül azonban a király a munkácsi várat és uradalmat Rákóczi Zsigmond tornai főispánnak és (mostohafiainak), Mágocsy Gáspárnak és Ferencnek együttesen zálogosította el 1591 decemberében.⁴¹ Ferenc, alig 10 évesen, már a Magyar Királyság egyik legnagyobb uradalmának egyik zálogbirtokosa, bátyja halála után Rákóczi Zsigmonddal osztozik a váron és birtokain. Birtokosként ugyanakkor egy vitézi iskolába is bekerül, hiszen a munkácsi várban – még id. Mágocsy Gáspár felajánlásából – a zálogbirtokosnak saját költségén egy 36 lovasból (két lovas három gyalogossal is

38 Nagy Iván *Családtörténeti Értesítő*, 1(1899), 138.

39 *ELEGIA GRATULATORIA AD MAGNIFICUM, GENEROSUM ANTIQUISQUE VERAE NOBILITATIS insignis, atque adeo omni disciplinarum genere excultissimum Dominum, D(omi)n(um) ANDREAM MAGOCHIVM, mecoenatem ac fautorem studiorum benignissimum de felicibus et faustis filii primogeniti, magni illius CASPARIS MAGOCHI nomine in sacro baptismatis fonte insigniti natalitiis scripta gratitudinis erga anno theoyovias 1582. 28. Augusti, ab alumno beneficiorum acceptorum memoriam pia mente recolente, MICHAELE DEBRECINO, VITENBERGAE, ex typographia Simonis Gronenbergii, M. D. LXXXII. Példány: Biblioteca municipală „Zaharia Boiu” Sighișoara (Segesvár, Románia), Qu. 25. Coll. 16. Vö. SZABÓ András, *Coetus Ungaricus: A wittenbergi magyar diáktársaság 1555–1613*, Bp., Balassi, 2017 (Humanizmus és Reformáció, 37), 119–120. Megköszönöm Szabó Andrásnak, hogy a példányt „feltalálta”, és másolatát rendelkezésemre bocsátotta.*

40 SZABÓ András, *A Balassi-epicédium és Rákóczi Zsigmond*, ItK, 86(1982), 645–659, itt: 648.

41 I. Rudolf, Prága, 1591. dec. 5. KK DVD № 5.2 (MNL OL A 57 5. kötet, 1–3).

helyettesíthető) és ugyanannyi gyalogusból álló őrséget kell a vár védelmére állandó jelleggel fenntartania.⁴²

Bár Mágocsy András, Ferenc apja egy rövid ideig wittenbergi diák volt,⁴³ árvájának peregrinációja nem valószínű, ezért elgondolkodtat az a vers, amelyet Rákóczi Zsigmond alumnusa, az 1597-től Wittenbergben, majd Heidelbergben peregrináló Thuri György (1572–1612) írt Mágocsy Ferenchez. A vers emlékeztet rá, hogy Ferenc bátyja, ifj. Mágocsy Gáspár igen fiatalon halt meg (*juvenis viridi lacrymabilis aevo occidit*), de öccse, a Mágocsy-nemzetség reménysége, örökébe lépett, és benne a távolban tanuló diákok új patrónusukat tisztelhetik (*novus illustri stirpe Patronus adest... spes generis... Magocii*).⁴⁴

GEORGIUS THURIUS PANNONIUS: MUSA POSTHUMA, Liber II ELEGIA IX. AD SPECTABILEM ET MAGNIFICUM DOMINUM D. FRANciscum Magoczi etc.	
FLEUIMUS erepti fratris lugubria quondam Funera, quem tristis patria deflet adhuc. GASPARIS inquam MAGOCII, quem Pannonis ora Luget, et effusis condecorat lacrymis. Ille quidem juvenis viridi lacrymabilis aevo Occidit et secum gaudia nostra tulit. Sed tamen est quo nos casu solemur in isto, Dum novus illustri stirpe patronus adest: Candida quid non vota ferunt? pia thura dabamus Funeris ad tumulum, vota que casta DEO Pro vita FRANCISCE tua, in quo tota recumbit Spes generis, claro stemmate, MAGOCII. Hoc, quoque retulimus summi bonitae Monarchae, Iam nihil est, de quo non sit habenda fides. Vive igitur felix et felix laverit unda Quod modo de thermis nobile corpus adest Majorumque legens titulos et gesta tuorum Sis pater afflictæ perpetuus patriæ. Sic FRANCISUS eris, sic æthera nomine tanges. Nostraque si vivet, Musa perenne feret.	Et Dominum supplex pro te in pia vota vocabit, Quo superes Pyllos sospes adusque dies. Vivat et incolumis, patriæ spes unica terræ, Racocius, nostræ portus et aura ratis! Corporis ante etenim nostri calor ossa relinquet, Quam meriti illius non memor esse queam. Muneris hoc vestri est, quod Olympias altera nobis, Dum procul a patrio degimus orbe, meat. Muneris hoc vestri est, quod vatem laurea cingit, Fallor, an hoc etiam, si manet, est aliquid? Quod superest Musamque meam Musæque labores Mecoenas vestro trado patrocinio. Vos velut ante paterque meus patruumque fovebat, Et Pater et Patruus, Nomina bina tuus, Suscipite, et mecum reduces ornate Camoenas, Aspice, ut hæc iaceant prociduae ante pedes. Sic vobis felix decurrat molliter avum, Sic in perpetuo sanguine sanguis eat. Sic crebros victo referatis ab hoste triumphos, Scandatis patrium serius atque polum.

42 „[q]uoque olim Gaspar Magochy se facturum obtulit triginta sex equites, totidemque pedites Hungaros pro praesidio sive vero semper loco duorum equitum tres pedites in dicta arce nostra continue intenterere debeat”. KK DVD № 5.2.

43 Mágocsy Andrásról vö. SZABÓ András, *Mágocsy Gáspár és András udvara = Magyar reneszánsz udvari kultúra*, szerk. R. VÁRKONYI Ágnes, Bp., Gondolat, 1987, 263–280.

44 Davidis PAREI Patris J. Philippi Parei Filii *Musæ fugitivæ*. In Adoptivis Parei Filii accessit Georgii THURII Pannonii Poetae cultissimi *Musa posthuma*. Neapoli Nemetum, excudebat Heinrichus Starckus sumptibus Johannis Caroli Vnckelii, Anno 1615 (Liber II, Elegia XI), 329–330 (RMK III 1124).

A vers, amely először csak Thuri halála után jelent meg (1615), minden bizonnyal 1601-ben született, hiszen Thuri György fautora, Rákóczi Zsigmond felszólítására 1601 tavaszán tér haza Magyarországra,⁴⁵ előbb Putnokon, majd 1608 körül Munkácson lesz református lelkész. Thurit 1600. december 20-án avatják fel ünnepélyesen *poeta laureatus*nak Heidelbergben,⁴⁶ erre a Mágocsyhoz szóló versében is utal (*vatem laurea cingit*), így a vers csak az avatás után születhetett, de még heidelbergi tartózkodása alatt. Thuri György ekkor már közel van a harmincadik életéhez, míg versének címzettje, Mágocsy Ferenc a huszadikat sem töltötte be, így még különösebb, hogy Mágocsyban új patrónusát (*Dum novus illustri stirpe patronus adest*), költői hivatásának új mecénását (*Musamque meam Musaeae labores / Mecoenas vestro trado patrocínio*) köszönti, és – egy Ovidius-reminiszcenciával⁴⁷ – Nestor pylusi király legendásan magas életkorát kívánja neki. Bár Thuri György Rákóczi Zsigmondot (Erasmus barátja, Fausto Andrelini humanista költőtől kölcsönzött verssorral)⁴⁸ a peregrinusok „kikötőjének és kedvező szelének” nevezi, mégis Mágocsy Ferencről várja, hogy folytathassa tanulmányait, és újabb 4 évig Heidelbergben maradhasson (*Muneris hoc vestri est, quod Olympias altera nobis / Dum procul a patrio degimus orbe, meat*).

Amikor Heidelbergben Rákóczi Zsigmond alumna a fiatal Mágocsy Ferencben látja következő mecénását, Felső-Magyarországon a nagykorúságot elért, 20 éves Mágocsy Ferenc örökségének – a munkácsi vár mellett a regéci és a tornai váruradalmaknak – birtokba vételére készül, ezért vagyonának számadását követeli gyámjától, Rákóczi Zsigmondtól; 1602 nyarán a bécsi udvar Hosszútóthy Istvánt jelöli ki, hogy Rákóczi Zsigmond és gyámfia között közvetítsen.⁴⁹ Mágocsy Ferenc végül 1603-ban vette át örökségét, miután megegyezett Rákóczival.⁵⁰ Rákóczi Zsigmond királyi tanácsos, tornai főispán már 1603 elején átadja egykori gyámfiának a munkácsi várat kincstárával, hadi felszerelésével együtt.⁵¹ A nagykorú Mágocsy Ferencet 1603-ban meghívják az országgyűlésre a *magnificusok* vagy *mágnások* közé, majd az alig 20 éves Mágocsy neve – gersei Pethő Istváné, hetesi Pethe Lászlóé, Homonnai Bálinté és Perényi Lászlóé mellett – az 1604. évi országgyűlésen mint lehetséges felső-magyarországi főkapitá-

45 SZABÓ András, *Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem (1544–1608): Kiegészítések egy életrajzhoz*, TörtSzle, 29(1986), 341–350, itt: 347–348.

46 Paulus MELISSUS, ODA ALCAICA [...] AD GEORGIVM THVRIVM PANNONIVM Plurimum linguarum peritissimum, cum eos Poetas Laureatos crearem Die XX. Decembris Anno MDC Haidelberg = Johannes Philippus PAREUS, *Laurea Melissaea: Qua illum Vir Ampliſ. & Clariſſimus Paulus Melissus Francus, Comes Sacri Palatii, Eques Auratus, Civis Romanus, &c. Una cum Georgio Thurio Pannonio. coronavit, Die XX. Decemb. qua Melissi sunt Natalis LXII, Haidelbergae, Lancellotus, 1600 [1601], 5–7.*

47 „Di tamen et Caesar dis accessure, sed olim, / Aequarint Pylios cum tua fata dies...” Ovid. *Trist.* V, 5, 61–62.

48 „An paterer tanto cassum pro praeside votum, / Cum sit Faustinae portus et aura ratis?” Fausto ANDRELINO (Publio Fausto ANDRELINI), *Epigrammata*, XVII. *Ad Vulcanum*, 45–46.

49 KRUPPA Tamás, *Korona és kereszt: Báthory Zsigmond és a magyar koronázási jelvények*, MűvtörtÉrt, 54(2005), 90.

50 I. Rudolf, Prága, 1603. máj. 5. KK DVD № 5.191 (MNL OL A 57 5. kötet, 577–580).

51 „Inventarium omnium rerum mobilium in Arce Munkach et pertinentiarum ejusdem repertarum per Magnificum dominum Sigismundum Rakoczy Magnifico domino Francisco Magochy die 20 Januari Anno 1603 assignatorum.” MNL OL UeC (E 156) 97/28 ff. 18–23.

nyé is felmerül,⁵² vagyis a felső-magyarországi rendek nagy reménységként tekintettek birtokos- és politikustársukra, a fiatal főúrra. Mágocsy *magnificus* volt, még Mágocsy Gáspárt tüntette ki a király a bárói címmel 1570 körül, a vagyonnal együtt a cím is öröklődött.

Miközben nagybátyja, Alaghy Ferenc a Bocskai-felkelés idején már túl van katonai karrierje zenitjén, unokaöccse, Mágocsy Ferenc katonai és politikai színre lépése éppen Bocskai István mozgalmának és rövid fejedelemségének idejére esik, annak ellenére, hogy a munkácsi királyi vár zálogbirtokosai kötelesek voltak a várat az uralkodó hűségén megtartani, fiatal birtokosa, Mágocsy Ferenc az elsők között csatlakozott magánbandériumával Bocskai fegyveres felkeléséhez. Sógorával, Homonnai Drugeth Bálinttal 1604 őszén már Bocskai hajdúival együtt harcolt.⁵³ Bizonyosan részt vett az 1604. november 28-ai edelényi csatában, amikor Bocskai hadai, a török támogatás ellenére, vereséget szenvedtek a császáriaktól, Mágocsy lovas csapata is elmenekült a harctérről.⁵⁴ Bocskai iránti hűségét legalább annyira motiválhatta, hogy birtokai a felkelés által elfoglalt és hatalomban tartott Felső-Magyarországon feküdtek, mint a rendekkel való politikai közössége és, ezzel összefüggésben, protestáns vallása.

Mágocsy Ferenc Bocskai bizalmasai közé tartozott, a fejedelem tanácsosának választotta, urát Kolozsvárra is elkísérte 1605-ben,⁵⁵ annak haláláig kitarzott mellette. Ahogyan a Bocskai-felkelés elindította pályáján, karrierje a Bocskait követő időszakban, a király szolgálatában teljesedett ki. Bocskai és a rendi ellenállás látszólag két különböző oldalra sodorta a Bocskaihoz kelletlenül csatlakozó katolikus Alaghyt és a fegyveres felkelés egyik legelső főúri támogatóját, a református Mágocsyt, de ez egyikük karrierjében sem okozott komoly törést. Érdekes, hogy Alaghy ugyanabban az évben, 1608-ban lett a kassai székhelyű Szepesi Kamara királyi tanácsosa, amikor unokaöccsét, Mágocsy Ferencet kinevezték kassai főkapitánynak, egész Északkelet-Magyarország urának. Szimbolikus is lehet, hogy a két politikus és katona neve 1606-ban a bécsi békeszerződés szövegébe is bekerült, amely szerint megegyeztek a régi vár birtoklásáról (egyébként Mágocsynak sikerült megtartania), ami személyük megkerülhetetlenségét jelzi a 17. század eleji felső-magyarországi politika színpadán.⁵⁶ Bocskai

52 MHH III/10, 200, 430, 561.

53 „Jam enim et dominorum magnificorum Homonnay et Magoczy nobiscum conjuncti sunt exercitus [...]”. Bocskai István levele Kassa városához, Gönc melletti tábor, 1604. nov. 30., TT, 27(1904), 458–459.

54 BÁNLAKY József, *A magyar nemzet hadtörténelme*, I–XXII, Bp., Grill, 1928–1942, XV (*Bocskay István, Báthory Gábor és Bethlen Gábor idősza, 1604–1626*), A/3. fejezet (*Bocskay István háborúja Rudolf ellen 1604–1605-ben*).

55 JENEY-TÓTH Annamária, *Bocskai udvara 1605 augusztusában Kolozsváron: Esettanulmány a fejedelmi udvarról a kolozsvári számadáskönyvek tükrében*, Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Philosophica, 13(2008)/2, 57–71, itt: 59, 67.

56 „Pacificatio Viennensis (1606). [...] Ad undecimum [...] 10. Franciscum Magochy, et Valentinum Homonnay, Maiestas sua ab impetitione Juris Castris Regecz, liberos pronunciare dignetur si quidem et alioquin cum Francisco Alaghy, hærede masculino, iam illi concordarunt. (Bécs, 1606, jún. 23.) Meinolf ARENS, *Habsburg und Siebenbürgen, 1600–1605: gewaltsame Eingliederungsversuche eines ostmitteleuropäischen Fürstentums in einen frühabsolutistischen Reichsverband*, Böhlau, 2001, 332. (Studia Transylvanica: Ergänzungsbände des siebenbürgischen Archivs, 27) (MNL OL N 39 № 8, Lad. C Fasc. A); EXEMPLAR

halála után, 1607 elején, amikor a császári követek megérkeztek Kassára a város átadására, mindketten Kassán voltak, nagyságos Mágocsy Ferenc mint az átadásra kijelölt megbízott személy, vitézlő Alaghy Ferenc pedig mint a király biztosai által felesketett tanácsos.

Mágocsy Ferencet, aki részt vett Bocskai 1607. február 2-án Kassán tartott gyászszertartásán, a Bocskait Erdélybe kísérő vezetők megbízták, hogy Kassán maradva ő adja át a bécsi béke értelmében „visszajáró” Kassát a király biztosainak, így ő fogadta Thurzó György grófot és kíséretét, majd meghívót küldött szét a felső-magyarországi törvényhatóságoknak, amely a Kassán tartandó gyűlésen való részvételre szól. ⁵⁷ A kortárs Istvánffy Miklós történetíró is megemlékezik arról, hogy a királyi biztosoknak Mágocsy Ferenc nyitotta meg Kassa kapuit Bocskai halála után, mint a város parancsnoka, Mágocsyról egyébként tudni véli azt is, hogy az edelényi csatában elsőként futamodott meg csapatával. Istvánffy szerint Mágocsy a biztosok beengedése után nem maradt Kassán, hanem regéci várába húzódott vissza. ⁵⁸ A Habsburg-hű történetíró azonban téved Mágocsy további politikai szerepvállalásával kapcsolatban, hiszen Bocskai egykori tanácsosa Kassán marad, sőt az általa is összehívott kassai gyűlésen a rendek megteszik kormányzóvá, vagyis az átmenet kulcsfigurája lesz. A továbbra is felfelé ívelő karrierjében nemcsak tehetsége játszhatott szerepet, hanem az is, hogy a Habsburg kormányzat gyors és hatékony konszolidációt kívánt Felső-Magyarországon végrehajtani, s ehhez szüksége volt a helyi birtokos elit terhelhető tagjaira, így az alig 25 éves Mágocsyra is.

Alig 10 hónap telt el azután, hogy Mágocsy Ferenc Bocskai gyászmenetében lépkedett, amikor Rudolf király és Mátyás főherceg Bécsből képviselőt küld Mágocsy és választottja, Dersffy Orsolya 1607. november 18-án a zólyomi várban tartandó esküvőjére egy 100 tallér értékű ötvösművi pohár mint nászajándék kíséretében. ⁵⁹ Az arisztokrata családokat nem igen érheti nagyobb megtiszteltetés, mint hogy az uralkodó képviselteti magát menyegzőjükön, így Mágocsy Ferenc, társadalmi presztízsét tekintve, végképp révbe ért. Mágocsy előkelőségét jelzi, hogy bárói családba, ráadásul nyugatmagyarországi kapcsolatokkal is rendelkező familiába nősul, Dersffy Orsolya ugyanis Lánzsér, Lakompak, Zólyom és még sok más birtok várományosa, szerdahelyi Dersffy Ferenc báró, pohárnokmester, sárosi főispán és Oláh-Császár Orsolya (akinek anyja Frangepán lány volt) leánya. Bocatius 1598-ban újévi alkalmi nyomtatványt jelentet

reconciliationis cum hungaris factae 23 Junii anno 1606 nec-non conditiones pacis turcicae, Bártfa, Klösz, 1645 (RMNY 1092).

57 BENDA Kálmán, *A Felső-magyarországi rendek kassai részgyűlése 1607 márciusában*, A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve, 3(1976), 159–177, itt: 161 (*A Felső-magyarországi rendek*).

58 „[a]d Edelinum pagum, penes flumen Bolduam [...] Primi que omnium milites Magociani sublati vexillis terga verterunt. (1605)”. Istvánffy az edelényi csatát az 1605. év eseményeinél tárgyalja: „[...] Georgium Turzonem et Sigismundum Forgacium eo summa cum potestate ire jussit, qui secundum pacta Cassoviam caeterasque urbes et arces, ac Nobilitatem in pristinae obedientiae jura recipere maturarent. Qui cum Cassoviam pervenissent, Franciscus Magocius, qui post Boscaii obitum urbi praeerat, eis portas statim aperuit, ipseque Regecium se recepit. (1606)”. Nicolaus ISTHVANFFY, *Regni Hungarici historia post obitum Matthiae Corvini [...] libri XXXIV*, Bécs, J. W. Friesen, 1685, 530, 549.

59 BMLK Bécsi segédletek, ÖStA HKA Hoffinanz – Ungarn RN. 94. Konv. 1607. nov., fol. 193.

meg Klössnél Bártfán, amelyben patrónusait, fautorait és barátait köszönti, újévi jókívánságait a címlapon Dersffy Ferenc sárosi főispánnak ajánlja.⁶⁰

Mágoocsy Ferencet 25 évesen, 1608. szeptember elsején kinevezik kassai főkapitánynak, ugyanekkor már Torna és Bereg vármegyék főispánja is (ahogyan őse, Mágoocsy Gáspár is viselte mindkét méltóságot, Rákóczi Zsigmond pedig 1603-ig volt Torna főispánja). Főispánnak egyébként először Bocskai nevezte ki. Mágoocsy 1608 augusztusáig a mezei hadak vicefőkapitánya volt, ugyanekkor a főkapitányi lovasság egyik hadnagya: Esterházy Miklós.⁶¹ Mágoocsy 1609 végén botrányos körülmények között kénytelen lemondani a főkapitány tisztségről, a király által kinevezett Forgách Zsigmond javára.⁶² Még két évig él, és 1610 nyarán ismét felbukkan az országos politikában, amikor 1610. június 30-án Thurzó György nádor Bocskai török koronáját átveszi a sárospataki várban az 1609-ben meghalt Homonnai Drugeth Bálint örökösétől, Mágoocsy is ott van, mint féltestvére, özvegy Homonnai Bálintné Rákóczi Erzsébet fia, Homonnai István egyik gyámja.

Mágoocsy András 1611. november 21-én hal meg, és felesége a munkácsi uradalom mezővárosa, Beregszász középkori eredetű református templomába temeteti el 1612 februárjában.⁶³ Sógora, Homonnai Drugeth Bálint (†1609) alumnusa, Szepesi Korotz György „Haydelbergában” volt, amikor Mágoocsy Ferencet Beregszászon eltemették, és 1612. március 2-án Homonnai Istvánnak, Mágoocsy gyámfiának ajánlotta a *Basilikon doron* fordítását. Szepesi Korotz György, Bocskai őrnök a kassai udvarból is jól ismerhette Mágoocsyt, de talán már pataki diákságuk alatt is találkoztak. Szepesi Korotz művének előszavában nemcsak néhai fautoráról, Homonnai Bálintról, hanem a nem sokkal korábban meghalt Mágoocsyról is megemlékezik, sőt Mágoocsy Ferenc két familiárisát, íródeákját, Szepesi Istvánt és Erdőbényei Mátyást is mint barátait és írói indulásának ösztönzőit nevezi meg.⁶⁴ Szepesi István, aki Aszalay Miklós regéci udvarbíró

60 Johannes BOCATIUS, *Novvs annvs: Vota pro felici iam ingruentis 1599. anni auspicio, conscripta*, ad Patronos, fautores et amicos: dedicata spectabili et magnifico Domino D. Francisco Dersffy Libero Baroni, Sac. Caes. Regiaeque Maiestatis Consiliario et Pincernarum Reg. In Hung. Magistro, Comiti Comitatus Sáros etc. Bártfa, Klös, 1598 (RMNY 818).

61 BENDA Kálmán, *A királyi Magyarország tiszti címtára: 1607–1608*, Ltközl, 43(1972)/2. 265–325, itt: 301.

62 ANGVAL Dávid, *Magyarország története II: Mátyástól III. Ferdinánd haláláig = A Magyar Nemzet Története, VI*, főszerk. SZILÁGYI Sándor, Bp., Athenaeum, 1898 (II. fejezet: *Az 1609-iki országgyűlés*).

63 „Dersffy Orsolya Mágoocsy Ferencnének értesíti Rákóczy Györgyöt férje haláláról. [...] 1613. jan. 18-án az úristen az én szerelmes üdvözült uramat [...] néhai tekintetes és nagyságos Mágoocsy Ferencz u[rama] t ez árnyékvilágból az örökkévaló nyugalomra az elmúlt novembernek die 21. kiszólitotta, kinek tisztességes eltemetése napját az időnek kívánsága szerint rendeltük Beregszászban ad diem 28. febr [...]. Datum in Arce Munkács die 18. januarii A[nn]o. 1612. Az néhai tek[intetes] és nagyságos Mágoocsy Ferencz uram [m]eghagy[atott] [ö]zvegye D[ersffy] O[rsolya].” TT, 19(1874), 43–44. A kortárs Szepesi Laczkó a halál napját későbbre teszi: *Sepsi Laczkó Máté, Lorándffy Mihály udvari concionátora krónikája és emlékezetre méltó hazai dolgoknak rövid megjegyzései 1521–1624 = Erdélyi Történelmi Adatok*, III, szerk. MIKÓ Imre, Kolozsvár, Ev. Ref. Főtanoda, 1858, 1–246, itt: 129.

64 „[a]z tekintetes és nagyságos üdvözült GROFF MAGOCHI FERENCZNEC, Beregh és Torna vármegyéknek fő ispánnyának etc. nekem bőkezű kegyelmes Uramac, Patronussomnac, Nagyságodhoz életében való hűséges Atyai tutorsága s gondviselése, az ki ez minap az nagyságod édes atyának szomoru halála után két egész esztendőckel az meg bodogítatot lelkec közzé számláltatot, mely ke-

lányát (Aszalay István későbbi nádori titkár húgát) vette feleségül, nemcsak Mágocsy Ferencet szolgálta Munkácson, hanem özvegyét, Dersffy Orsolyát és második férjét, Esterházy Miklóst is.⁶⁵ Erdőbényei Mátyás majd néhai Mágocsy Ferenc melletti szolgálataiért 1613-ban kap II. Mátyástól címeres nemességet.⁶⁶

Szepsi Korotz *Királyi ajándék* című művének függelékében három „hős” általa írt epitáfiumát is közli latinul és magyar fordításban: Bocskaiét, Homonnai Bálintét és Mágocsyét.⁶⁷ Mágocsy Ferenc gyász- és sírverse (*Luctus* és *Epitaphium*) közül az első hosszabb, disztichonokban írt latin epicédium, és a 16. század legvégén és a 17. század elején meghalt előkelők – Forgách Simon (†1598), Csáky István (†1605), Dobó Ferenc (†1602), Dersffy Ferenc, Mágocsy apósa (†1606), Nyáry Pál (†1607), Báthori István (†1605), Bocskai (†1606) – sorában gyászolja az ifjan, 30 éves korában meghalt Mágocsyt, az ortodox (= református) vallás terjesztőjét, egyházainak és iskoláinak támogatóját, a Haza Atyját.

<p>LUCTUS super praematurum obitum ILLUSTRISSIMI COMITIS ET DOMINI DN. FRANCISCI M- GOCHII Quondam SACRAE REGIAE MAJestatis Consiliarii bellici, partiumque Regni HUNGARIAE Superiorum generalis Capitanei, nec non Comitatum Beregh et Thornae Comititis, Orthodoxae Religionis propagatoris ardentissimi, Ecclesiarum nutricia benignissimi, Scholarum Patroni diligentissimi, Patris Patriae providentissimi, omnium seculorum memoria dignissimi etc. Anno aetatis XXX. 21 Novemb. hora 5. vespertina: Salutis vero nostrae A. MDCXI in coelestem Patriam evocati.</p>	
<p>Plangite Pannoniae Proceres, Juvenesque Sen- esque; Plangite: justa satis causa doloris adest. Occubuere SIMON FORGACH, CHAKIQUE, DOBOQUE DERSFIUS et NYARI, Martis alumne jaces. Et BATHORI Judex regni vers inclitus heros: Cui DEUS: atque Themis maxima cura fuit.</p>	<p>Hungarus in propriam Lugentem? (miserabile dictu) Ensis infestis bellum agitare parat. Quo quales periere Duces, quot bruma necavit, Quas famis atque sitis saepe tulere vices! Dacica terra refert, Hunni madefacta cruore Militis et Siculi plus satis arva docent. Deflet Nobilium Hungariae clarissimi ordo Et BATHORI, cujus Marte petitus honos.</p>

resztyén boldog emlékezetű Ur, ammiképpen maga is Nagyságodnac javára és előmenetilere igyeke-
zet, acképpen hozzá tartozókat is ezen jó példa adásával az Nagyságodhoz való hűségre serkengetet.
Végezetre ezen én szándékomban bátorítottac engemet az én kegyelmes Uram, Patronussom jámbor
hű szolgáji, Író Deáki, Szepsi Istvan és Erdő-Benyei Matthyás Uraim, kiket tökéletes barátságbol
származot böcsülettal nevezec ez alkalmatossággal, mikor közönségessen efféle dologra inenénc az
én utraindulásomnac idején nagy barátságossan.” SZEPSI KOROTZ György, *Az angliai, scotiai, franciai es
hiberniai első Jacob kiralynac, az igaz hitnec otalmazojanac etc. fia tanitasaért irtt kiralyi ajandeka, Mellyet
[...] magyar nyelvre fordított Szepsi Korotz Geörgy. Ennec vegében adattanac harom rendbéli epitaphiomoc,*
Oppenheimum, Galler Hieronymus, 1612, f. 6r–v. (RMNY 1038).

65 Csízi István, *Egy nagyívű hivatali karrier kezdetei a XVII. századi királyi Magyarországon: Aszalay István naplója (1624–1621)*, Fons, 12(2005)/2, 163–255, itt: 164–165.

66 SCHNEIDER Miklós, *Fejérmegyei nemes családok*, Székesfehérvár, Csitáry G. Jenő, 1935, 27–28.

67 *Epitaphia sereniss[imorum] illustrissimorumque trium Hungariae, Transsylvaniaeque Heroum. I. Stephani Bochkaii de Kis Maria, II. Valentini Drugeth de Homonna; III. Francisci Magochii nuper ab Anno MDCVI in aeternam beatorum requiem translatorum.* SZEPSI KOROTZ, i. m., 283.

<p>TU quoque BOCHK Aidum decus immortale, domasti Ausonii postquam facta nefanda Lupi. [...] Audio MAGOCHII Patria tota dolet merito: Patriae culmen columenque; salutis, Judicio, factis egregiisque fecit. Hectore virtutem, non tantum stemmate gessit: Quod jactant multi sed sine laude Viri. Consillis fueras Nestor, Patriaeque Pericles: Pelides gestis, Tullius, eloquio. Te proceresque gemunt properata morte pereruntur, Te Populus, Tempa et martia castra gemunt. Tu cum PANNONIDUM generalia sceptrata teneres. Pax et Jazygibus Pannoniisque fuit. Ast ut TU jussus sceptrorum ponere curas, Qui casus Patriam quaeve pericla premunt! Hinc Regni varii motus hinc tristia belli Damna urgent ullo vix reparanda die.</p>	<p>O Patriae Cives, o tristia funera plebis. Talia quis belli semina tristis, alit? Threiciis canibus satis est cingi undique: saevos Haud ovium domi opus lacte fovere Lupos: Haec TU prospiciens voluisti vertere, verum Eripuit coeptis Te fera Parca piis. Hanc Tibi sed quamaquam eripuit mors invida vitam Virtutis laudes tollere nulla potest. Vixisti gratus Patriaeque Bonisque, Deoque, In patria vivit laus tua mensque polo. At tu DERSFIADUM prognata stirpe Dynastum? URSULA, MAGOCHII fida marita tori. Pone modum lacrymis, satis est pia jura Marito Solvisse: et sancta Fata litasse prece: Non certe periit, sed ad aetheris astra praevit Limina nam vitae prosperioris adit. BOCHK Aidum semper mande indelebile nomen: VIVet MagoChIDes sIC qUoque HoMonnaIDes.⁶⁸</p>
--	--

Mágocsyt az egész nemesség gyászolja, még a katonai dicsőségre törő Báthori (Gábor) is, hősiességét tekintve Hektórhoz, bölcs tanácsaira nézve Nesztórhoz méltó, mint államférfit Periklészhez, mint szónokot Ciceróhoz hasonlítja a költő. Legfontosabbak azonban hadvezéri tettei voltak, amelyekre továbbra is nagy szükség lenne, hiszen az országot kívülről trák (azaz török) kutyák fenyegetik, és belül sem kellene báránytejjel táplálni a farkasokat. Mágocsy hadvezérként próbált fordítani a körülményeken, de halála megakadályozta, hogy befejezze, amit elkezdett. A vers végén a költő az özvegyhez, a Dersffyek előkelő családjából származó Orsolyához, a „nászágyhoz hű hitveshez” (!) fordul, eleget könnyezett már, szent könyörgésével elérve, hogy férje nem veszett el, csak előbb ment fel a csillagokhoz. A két utolsó sor, egyben chronogram a három eliratott hős, Bocskai, Mágocsy és Homonnai nevét dicsőíti.

EPITAPHIUM	KOPORSON VALO VERSEC
<p><i>Si queras, pie Lector, hoc sepulcrum Quem Civem patriae tegat sepultum? Ex his scire tibi licet Phalaecis. FRANCISCI tumulo jacet sub isto Corpus MAGOCHII pii DYNASTAE. Qui postquam meruit suis vocari, Gentis Pannonicae Parens, decusque, Nestor consiliis, salusque plebis, Et lumen Patriae, Suos reliquit.</i></p>	<p>Ha tudni kegyes Olvasó kívánod, Ez sírban ki légyen temetve? szánod Mihelyt ez kevés ighét olvasándod, Itt az GROFF MAGOCHI FERENCZNEC teste Helyheztetve vagyon, kinec jó hire El terjedve maratt nagy sok időkre. Ki migh élt HAZAJANAC hiven szolgált; Mellyért ATTYAI NEV követte: s így vált Ez vilaghtól megh: hogy ez névre talált.</p>

<p>O factum ter et amplius gemendum! <i>Tu Lector bone, dicta lecta linque; Et quocumque voles, abito sospes.</i></p>	<p><i>Halálát HAZAJA sirattya méltán. Ennec szép neve, hire, az te szádban Légyen; migh MAGYAR élsz, nagy böczbe s számba.</i></p>
<p><i>Honoris et debita gratitudinis ergo, Patrono et Mecaenati perpetuum colendo.</i> GEORGIUS KOROTZ SZEPSINUS M. P.⁶⁹</p>	

Szepsi Korotz latinul és magyarul is olvasható Mágocsy-epitáfuma a műfajtól elvárt túlzások és közhelyek gyűjteménye, Mágocsyt jelzői a fejedelmek nivójára emelek (*dynastes/dynasta*),⁷⁰ a haza fényének és atyjának nevezik (*lumen Patriae, Gentis Pannonicae Parens – atyai név*). A két költeményt további gyászversek egészítik ki (Kárásztelki Szilágyi Mihály, Körtvélyesi János, Szepsi Bényei Pál, Varsányi Dániel, Tasnádi Kincses Imre).

Anser et Aquarius

Szepsi Korotz György Oppenheimben megjelenő könyvével egy időben Bártfán is napvilágot lát egy nyomtatvány, Bocatius újévi ajándéka – igaz, az 1611 novemberében elhunyt Mágocsy itt még élőként szerepel, ráadásul a még ténylegesen életben lévő atyafiával, Alaghy Ferencsel (és sokan másokkal) együtt. A két 16. századi protestáns nagyúr, Mágocsy Gáspár és Alaghy János örököse, akikhez Bocatius verset írt, legfőképpen vallásában különbözött, pártállásuk bizonyos különbözősége részben ebből is fakadhatott. A református főkapitány, Mágocsy Ferenc és a katolikus báró, Alaghy Ferenc együttes szerepeltetése a *Hexasticha* címzettjei között nemcsak a felső-magyarországi (és nem kizárólag ottani) főúri családok 17. század eleji vallási megosztottságára lehet példa, hanem Bocatius műveltsége, literátusi és intellektuális kapcsolatai „felekezeten felüliségére” is.

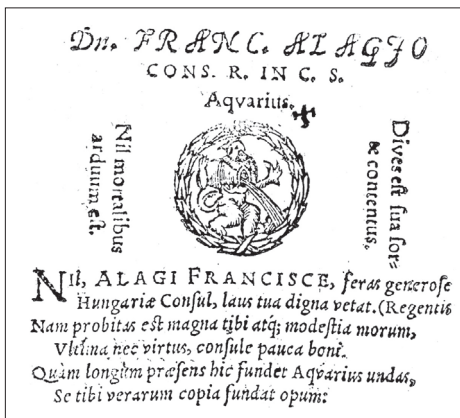
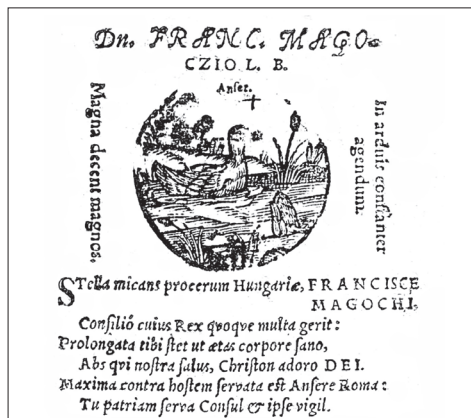
Mágocsy és Alaghy Bocatiushoz fűződő személyes kapcsolata nem ismert, Mágocsy azonban Kassa 1607. februári átvételekor azok között volt, akik a prágai várbörtönben sínylődő Bocatiust igen korán szót emeltek az uralkodónál.⁷¹ A felső-magyarországi rendek 1607. március 27-én tartott kassai gyűlésének határozatában is kérték Bocatius, Magyarország egykori követe szabadon bocsátását.⁷² Hogy Bocatius miért választot-

69 *Uo.*, 298–300. A magyar epitáfium közölvé: Adalékok Zemplén-vármegye Történetéhez, 4(1898)/6, 177; Sárospataki Füzetek Protestáns Tudományos Folyóirat, 8(1864), 813.

70 „Dynastes és Dynasta, ae m = valamely Tartománynak Ura, fejedelem, aki mindazáltal kisebb, mint sem Királynak hivattathatnék. Cic. Nep.” MOKRY Benjamin, *Deák-magyar etymologiai lekszikon*, Pest, Trattner, 1823, 156.

71 „Hic Cassoviae tam magnificus dominus Franciscus Magochy cum sibi adjunctis, quam ceteri apud sacratissimam caesareo-regiamque Maiestatem vestram pro eo instant et laborantur inter alia, ut videret Joannes Bocatius in captivitate sacratissimae Maiestatis vestrae hactenus detentus, eliberari possit.” Felsőfolyamodvány, Thurzó Györgyhöz benyújtva, Kassa, 1607. febr. 8., EPhK, 35(1911), 436–437.

72 BENDA, *i. m.*, 172.

D(omi)n)o FRANC(isco) MAGOCZIO L(ibero) B(aroni) Anser		
Magna decent magnos.	STella micans procerum Hungariae, FRANCISCE MAGOHI Consilio cuius Rex quoque multa gerit: Prolongata tibi stet ut aetas corpore sano, Abs qui(!) nostra salus, Christon adoro DEI. Maxima contra hostem servata est Anser Roma: Tu patriam serva Consul et ipse vigil.	In arduis constanter agendum.

D(omi)n)o FRANC(isco) ALAGIO CON(sulario) R(egio) in C(amera) S(cepusiensi) Aquarius		
Nil mortalibus arduum est.	Nil ALAGI FRANCISCE, feras generose Regentis Hungariae Consul, laus tua digna vetat Nam probitas est magna tibi atque modestia morum, Ultima nec virtus, consule pauca boni. Quam longum praesens hic fundet Aquarius undas, Se tibi verarum copia fundat opum.	Divestē sua sorte contentus.

ta a gazdasági, intellektuális és politikai elit reprezentatív csoportjába Alaghyt és Mágocsyt, könnyen megválaszolható, hiszen mindketten a felső-magyarországi bárói elithez, nagybirtokosi és politikusi körhöz tartoztak, ráadásul szorosan kötődtek Kaszához a kamara és a főkapitányság okán. Mágocsy ráadásul, Bocatiushoz hasonlóan, Bocskai udvarához is tartozott, bizonyosan jól ismerték egymást. A *Hungaris* (1599) verseinek címzettjei között még nem szerepel Mágocsy, igaz, akkor még csak 16–17 éves volt, s legfeljebb mint szülei nagy reményekre jogosító fiát vehette volna fel Bocatius a gyűjteménybe, de Mágocsy ekkor már régóta árva volt.

A két vers vagy embléma a bártfai Klöss nyomda súlyos tipográfiai hiányosságokat mutató kötetében nem egymást követve, de közel, két főlíó távolságra olvasható,⁷³ szerencsére mindkettőt egy-egy lapra, oldaltörés nélkül szerkesztették, mindkét vers összes

73 BOCATIUS, *Hexasticha, i. m.*, ff. A6r és A8r.

tartozéka egy lapon jelenik meg: a cím és a mottók (minden vershez kettő!) mint *inscriptio* és *subscriptió*ként a hexastichon, így még inkább kitűnik emblematikai jellegük. A Klöss nyomdában ugyanis csak akkor tudtak két teljes verset egy lapon elhelyezni, ha legalább az egyik zodiákus-képet tartalmazott, két nagyobb állatkép ugyanis nem fért el egy lapon. Mágocsynál az állatképet, mégpedig egy *Anser* felírású tóban úszó ludat, Alaghynál a kisebb *Aquariust*, azaz a Vízöntő zodiákus-jegyét használta a költő és a tipográfus.

A Mágocsy-hexastichon lúdja, akárcsak a többi versecskénél, nem illusztráció, hanem a vers koherens tartozéka, hiszen a hatsoros költemény utolsó disztichonjának jelentése: ahogyan a hatalmas Rómát megmentette egy lúd az ellenségtől (itt természetesen Iuno capitoliumi ludairól van szó, amelyek jelezték a gall betörést), „Te is tanácsosként és éber felvigyázóként őrizd meg a hazát”. Igaz, Iuno ludai nem tóban úszkáltak, mint a bártfai fametszeten ábrázolt jószág!

A jókívánságot tartalmazó, vagyis hősét megszólító vers a „libás” szimbólumon túl Mágocsy dicsőítése: a magyarországi előkelők fénylő csillagának nevezi, akinek tanácsával gyakran él a király, Bocatius ezért hosszú életet és egészséget kíván, nem sejtve, hogy Mágocsy 1611 novemberében meghal, vagyis az újévi üdvözlét igencsak elkésik majd; ez bizonyítja, hogy Bocatius 1611 novembere előtt alkotta meg az emblémát. Mágocsyt a címben *liber barónak* nevezi Bocatius, pedig Mágocsy Ferenc maga nem kapott bárói címet, ezt még apja nagybátyja (Gáspár) nyerte el 1570 körül, úgy véljük, a „liber báróság” Munkácsra mint várbirtokra vonatkozik.

A versben Bocatius (vagy a nyomdász) vétett a latin nyelv szabályai ellen, mert az *abs* után nem tette ablativusba a *qui* névmást, pedig a 3. és 4. a sor éppen az (újévi) jókívánságot tartalmazza: „Krisztoszt kérem, akitől az üdvösségünk van, hogy adjon neked hosszú (magas) életkort, egészségben”.

Az embléma első mottóját a humanista költészetből, Baptista Mantuanus (Battista Mantovano Spagnuoli, 1445–1516) itáliai humanista költőtől vette át Bocatius: *Magna decent magnos*,⁷⁴ a másik mottó – *In arduis constanter agendum* – mint példamondat jól ismert a Calepinus-szótárak *arduus*-szócikkből.

Bocatius egyébként Mágocsy gyámfiának, a gyermek Homonnai Drugeth Istvának is ajánlott egy hexastichont, a kép helyére ezt írta: CATELLVS, azaz kiskutyát küld újévi ajándék gyanánt.⁷⁵ A vers utal Bocatius egykori fautorára, Homonnai Bálintra is, a mottókat, amelyek egyrészt a gyermekek nevelésére, másrészt a kiváló ősökre vonatkoznak, Bocatius a klasszikus költészetből kölcsönözte: *A teneris advescere multum est*,⁷⁶ vagyis sok múlik azon, mihez szokunk hozzá már gyermekkorunktól, illetve: *Fortes creantur fortibus et bonis*.⁷⁷

Bár Alaghy Ferenc még megérte a *Hexasticha* megjelenését, és talán olvasta is a neki szánt üdvözlőverset, a jókívánság nem fogant meg, hiszen a kötet megjelenése után 10–11

74 Baptista MANTUANUS, *Ad Falconem*, 77 (*Ad eundem Falconem quod heroico carmine dicendus sit*), 19.

75 „Magn(ífico) puero Steph(ano) Homonnai. CATELLVLVS. / Delectat pueros; sit strena Catellulus ergo, / Pusio Drugethii, mi Stephanelle, fatus? / Cresce puer, placiture Hunnis, patriaeque quod annis / Deerat, tu supplens cresce, minute puer. / Cresce Deo, Patriaeque tui me more parentis / fautor amatorus; cresce, tenelle puer.” BOCATIUS, *Hexasticha*, i. m., f. B2r.

76 „Restituant. Adeo in teneris consuescere multum est.” Verg. *Georg.* II. 252.

77 Hor. *Carm.* IV, 4, 29.

hónappal meghalt, az 1612. évnek még a végét sem érte meg. A vers címe (és az embléma *inscriptiója*) Alaghyt a Szepesi Kamarához kinevezett királyi tanácsosnak titulálja (*consiliarius regius in Camera Scepusiensi*), vagyis magas rangú hivatalnoknak, és a tartalom is az előkelőség erkölcsi vonatkozásait érinti. Az Alaghy-vers invenciózusabb, mint az előző, de ez is a képecske, az *Aquarius* csillagjegy szimbolikájára épül. Bocatius felszólítja Alaghyt, a magyar király tanácsosát, hogy semmit, azaz semmilyen ajándékot és adományt ne fogadjon el, hiszen ezt hírneve tiltja, becsületessége és erényessége miatt elégedjen meg kevéssel is, és így amilyen messzire önti a vizet Vízöntő, neki is úgy ömlik majd (az új évben) a valódi gazdagság és hatalom (az *opes* mindkettőt jelenti). Az embléma egyik mottója – *Dives sua sorte contentus* – ugyanezt a morális üzenetet hordozza: igazán gazdag az, aki sorsával megelégszik (és nem vágyik többre). A több változatban is ismert (Horatius Maecenas-ódájáig visszamenő) jelmondat Laurentius Haechtanus Goidtsenhovius (Laureis van Gotsenhoven, 1527–1603) belga történétíró híres, először 1579-ben Atwerpenben megjelent emblémáskönyvében pontos egyezést mutat Bocatius mottójával. A *Parvus mundus* emblémája Diogenészről szól, aki egy kezével vizet merítő gyereket látva, egyetlen értéktárgyát, ivóedényét is eldobja, mondván, miért is cipelt eddig ilyen felesleges terhet magával.⁷⁸ A másik, ugyancsak morális tanulságot közvetítő mottó Horatius Hajó-ódájából való: *Nil mortalibus arduum est*.⁷⁹ Az Alaghy-embléma a műfaj összes kritériumának megfelel, sőt még bizonyos politikai merészség sincs távol tőle és szerzőjétől, amikor kora és régiója egyik nagyurának figyelmét a materiális javak birtoklása helyett a kevéssel beérők morális gazdagságára hívja fel, ugyanakkor szellemessége elmarad például attól az emblémától, amelyet költőtársának, a Szepesi Kamara perceptorának, Marussi (Marussy) Andrásnak címzett ugyanebben a kötetben.⁸⁰ Alaghy szintén nem szerepel a *Hungaris* címzettjei között, sőt evangélikus nagybátyjával ellentétben egyéb irodalmi művek sem őrzik az emlékét, pedig a 16. század végén, 40 éves kora körül a török háborúk hőseként ismerték, Felső-Magyarország jelentős birtokosa volt, apósa, Prépostváry Bálint pedig báró lett és kassai főkapitány. Így Bocatius emblémája egyben a korabeli irodalomba is beemeli Alaghyt, míg unokaöccse, a református Mágocsy Ferenc neve, a protestáns peregrinus diákok, a család alumnusai révén, már felnőtt kora előtt bekerül a neolatin költészetbe, majd halálakor is több epicedium születik emlékére, míg a nem sokkal később elhunyt Alaghynek még epitáfiuma sem ismert.

Mágocsy és Alaghy „párhuzamos életrajzát” tekintve, Bocatius Jánosnak az újévi alkalmi nyomtatványában megjelenő parallel hexastichonja két eltérő korú, vallású, különböző, de több ponton találkozó életpályát befutott, egymással rokonságban állt felső-magyarországi nagyúr „irodalmi lenyomata”. Így többet elmond a kalandos sorsú, Kassára nem sokkal korábban visszatérő egykori főbíró, diplomata és mindenkori költő kora politikai elitjéhez való viszonyáról, mint magukról a versek címzettjeiről.

78 „DIVES SUA SORTE CONTENTUS”. Laurentius HAECHTANUS, *Μικροκόσμος: Parvus Mundus*, Antverpiae, Gerardt de Jode, 1579, f. 38.

79 Hor. *Carm.* I, 3, 37.

80 GYULAI, *Hinni, Pegase!*, i. m., 211–212.